

Nr 293.

Av herr **Edberg**, i anledning av *Kungl. Maj:ts proposition, nr 18, med förslag till lag om vapenfria värnpliktiga, m. m.*

I.

Enighet torde numera råda därom, att det hör till god demokratisk ordning, att staten respekterar den enskildes samvete — intill de gränser, som uppdragas av förnuft och etik — samt att försvaret icke skulle vinna i effektivitet genom att personer, vilkas psyke gör dem olämpliga till vapen tjänst, tvingades att bära vapen. De hittillsvarande lagbestämmelserna beträffande dem, som befriats från värnpliktstjänstgöring i vanlig ordning, ha emellertid icke i alla avseenden ansetts tillfredsställande, vare sig ur statens eller ur de s. k. samvetsömmas egen synpunkt. Som en av lagens väsentligaste brister har framstått, att i en tid, då alla krafter måste spännas, alla resurser mobiliseras för att möta hot mot landets självständighet, de samvetsömma i stor utsträckning alltjämt hänvisats till fullständigt efemära arbeten — konservering av ruiner e. d.

I samband med att försvarsministern på hösten 1941 tillkallade särskilda utredningsmän för att verkställa en översyn av spörsmålet om de samvetsömma och deras tjänstgöringsförhållanden, poängterade statsrådet också i sin diktamen till statsrådsprotokollet, att det med hänsyn till att de samvetsömmas befrielse från militär utbildning måste leda till en motsvarande ökning av övriga värnpliktigas bördor finge anses rimligt, att de samvetsömma sattes på sådana uppgifter, »att de därigenom i möjligaste mån bidra till att bära upp det samhälle, i vars hägn de hävda sitt samvetes frihet». I sitt den 18 mars 1942 dagtecknade betänkande ha de tillkallade utredningsmännen i överensstämmelse med statsrådsdirektiven som en grundläggande princip fastslagit, att »staten borde — — — tillmötesgå önskemål från sådana värnpliktiga, vilkas samvete uppreste sig mot att göra viss form av krigstjänst, genom att tillåta dem att i stället fullgöra *annan samhällstjänst i den mån denna prövades vara av sådan vikt, att värnpliktiga i fall av krig måste avses för den*» (kurs. av motionären).

Om sålunda de s. k. samvetsömma (eller »vapenfria värnpliktiga» som den föreslagna nya beteckningen lyder) placeras i tjänst, som eljest till väsentlig del skulle behöva fyllas av för vapentjänst dugliga — och departementschefen har beträffande möjligheterna härför anslutit sig till utredningsmännens uppfattning och funnit att »för närvarande landets värnkraft icke mer avsevärt försvagas genom ett godtagande av samvetsskäl som grund för befrielse från vanlig värnpliktstjänstgöring» — och om denna tjänst sam-

tidigt ges sådan karaktär, att den icke kan anses alltför lockande i jämförelse med vapentjänsten, synes anledning icke föreligga att i fråga om tjänstgöringstidens längd utkräva större kompensation av de vapenfria för det tillmötesgående staten visar dem än som kan anses rimligt för att skapa så vitt möjligt betryggande garantier mot simulation.

Genom 1925 års lag fastställdes tjänstgöringstillägget till 90 dagar för s. k. vapenvägrare och 120 dagar för s. k. civilarbetare. 1941 års utredning angående samvetsömna värnpliktiga har föreslagit, att tjänstgöringstillägget för de vapenfria värnpliktiga skulle fixeras till 120 dagar — för beredskapstjänstgöring föreslogs ingen förlängning, då man ju syftade till att göra de vapenfrias tjänstgöring i möjligaste mån jämförlig med övriga värnpliktigas, varigenom kravet på en längre beredskapstjänstgöring för den förra kategorien föreföll mindre motiverat. I den föreliggande propositionen föreslås, att vapenfri värnpliktig skall tjänstgöra ett antal dagar, som med en tredjedel överstiger det, som angives i 27 § 1 mom. A värnpliktslagen, vilket sålunda innebär, att tjänstgöringstillägget med nuvarande genomsnittliga utbildningstid skulle bli 150 dagar. Även vid beredskapstjänstgöring skall vapenfri värnpliktig tjänstgöra en tredjedel längre än han skulle ha gjort därest han icke erhållit tillstånd till vapenfri tjänst.

Även medgivet att många skäl kunna synas tala för en sådan konstruktion av tjänstgöringstiden och att det *procentuella* tillägget på grund av den allmänna förlängningen av utbildningstiden blir mindre än tidigare, måste likväl en förlängning av tjänstgöringstiden med hela fem månader synas väl rigorös. I fråga om beredskapstjänstgöringen kan givetvis som motiv för en förlängning av denna anföras, att en övergång till vapentjänst vid varje särskild tidpunkt bör uppmuntras och underlättas. Även om som grund för de vapenfrias tjänst lägges den jämförelsevis korta tjänstgöringstiden vid infanteriet, tala dock åtskilliga såväl principiella som praktiska skäl mot en sådan förlängning.

Med stöd av vad som ovan anförts hemställes därför,

att riksdagen måtte besluta, att 3 § i lagen om vapenfria värnpliktiga skall erhålla följande lydelse:

§ 3.

Vapenfri värnpliktig är skyldig att för sin utbildning tjänstgöra 120 dagar utöver den tid, som angives i 27 § 1 mom. A värnpliktslagen, ävensom fullgöra beredskapsövning enligt bestämmelserna i 2 mom. samma lagrum.

Beslutas med tillämpning av 28 § värnpliktslagen inkallelse av värnpliktiga, må jämväl de vapenfria värnpliktiga inkallas till tjänstgöring.

II.

I fråga om sättet för samvetsbetänkligheternas prövande har genom in-skrivningsrevisionernas avskaffande möjligheten till personlig kontakt mellan den beslutande myndigheten och de sökande gått förlorad. 1941 års utredning angående samvetsömma värnpliktiga, som ansåg att beslutanderätten i hithörande ärenden skulle samlas i Kungl. Maj:ts hand, hade tänkt sig, att själva utredningen i hithörande ärenden skulle uppdras åt ett särskilt organ. I betänkande med förslag till lag om vapenfria värnpliktiga motiveras detta förslag på följande sätt (sid. 64—65):

Otvivelaktigt föreligga stora svårigheter att med nuvarande organisation i varje särskilt fall föranstalta om en utredning, som är tillfyllestgörande för att ligga till grund för Kungl. Maj:ts beslut. I viss mån torde dessa svårigheter komma att ökas, därest de sakkunnigas förslag förverkligas, nämligen bl. a. att samhällsfientliga element skola avlägsnas men upprepade frihetsstraff såvitt möjligt undvikas. De sakkunniga vilja därför vidbliva sin tidigare framlagda tanke att förorda inrättandet av ett särskilt organ, vars yttrande av Kungl. Maj:t skulle inhämtas i hithörande frågor. De sakkunniga hava jämväl övervägt, om icke det särskilda organet kunde anförtros jämväl beslutanderätten i dessa. Häremot synes tala bland annat att beslutanderätten beträffande vissa andra undantag från värnpliktslagen förbehållits Kungl. Maj:t. Men även andra skäl, bland annat bibehållandet av Kungl. Maj:ts möjlighet att kontinuerligt följa utvecklingen av hithörande ömtåliga frågor samt önskvärdheten av att riksdagens kontrollmöjligheter icke förminskas, tala för att beslutanderätten förbehålles Kungl. Maj:t. Att Kungl. Maj:ts prövning i det stora flertalet fall kan bli rent formell synes naturligt och önskvärt.

Det föreslagna nya organet — förslagsvis benämnt Försvarsdepartementets värnpliktsråd — skulle hava att avgiva yttranden över alla ansökningar om tillstånd till vapenfri tjänstgöring ävensom att föreslå tjänstgöringsuppgift för dem, vilkas ansökningar av Kungl. Maj:t bifallas. Rådet skulle äga förelägga sökanden att inkomma med kompletterande utredning ävensom kunna ålägga sökanden personlig inställelse inför rådet eller av detta för ändamålet anlitad person eller myndighet. Genom att träda i förbindelse med de personer, som avgivit utlåtande, kunde rådet ytterligare bidra till ett materiellt tillfredsställande avgörande. Rådet skulle hava att följa utvecklingen på området och föreslå de åtgärder, som kunde anses betingade av omständigheterna. Det skulle avgiva förslag å de personer, som skulle ägna prövning åt anmälda samvetsbetänkligheter ävensom bistå de utsedda personerna med anvisningar och råd. I rådet, som skulle utses av Kungl. Maj:t, borde krigsmakten, prästerskapet samt de frikyrkliga vara företrädna.

I sitt yttrande över detta förslag förklarar departementschefen, att ärenden av denna art mången gång äro mycket vanskliga att bedöma och att ett materiellt riktigt avgörande är av stor betydelse för sökandena liksom för försvarsväsendet och är svårt att ernå utan en allsidig utredning och prövning. Departementschefen finner det emellertid åtminstone för när-

varande knappast nödvändigt att för ändamålet skapa ett permanent organ utan hävdar, att ett tillfredsställande resultat bör kunna nås genom att Kungl. Maj:t förordnar särskild föredragande för hithörande ärenden samt bereder denne möjlighet att anlita den sakkunskap på olika områden, som han finner behöfvlig.

Ehuru betänkligheter alltid kunna råda beträffande inrättandet av nya organ och ingen anledning finnes att betvivla, att den av departementschefen föreslagna lösningen skulle ge gott resultat, synas likväl åtskilliga såväl praktiska som psykologiska skäl tala för att prövningen av dessa ärenden hänskjutes till ett särskilt råd, detta så mycket mera som de vapenfria själva uppenbarligen betraktat förslaget om ett sådant råd som ett av betänkandets mest positiva sidor, samtidigt som man dock icke torde behöva befara, att statens intresse skulle åsidosättas genom tillkomsten av ett sådant organ.

Därför föreslås,

att riksdagen måtte besluta antaga §§ 4 och 5 i lagen om vapenfria värnpliktiga i följande avfattning:

§ 4.

Tillstånd till fullgörande av vapenfri tjänst, så ock beslut om den tjänstgöring, till vilken den vapenfrie värnpliktige skall uttagas, meddelas av Konungen. Dessförinnan skall yttrande i ärendet inhämtas från ett av Konungen för ändamålet utsett råd, bestående av för bedömandet av ifrågavarande ärende lämpade personer till det antal Konungen bestämmer.

§ 5.

Tillstånd och beslut, som i 4 § avses, må av Konungen återkallas eller ändras, sedan yttrande i ärendet inhämtats från det i samma lagrum omförmälda rådet.

Stockholm den 9 februari 1943.

Rolf Edberg.